

„Reverii antropologice”

„Crescând, eu am avut trei dascăli mari: satul românesc; cărțile mari numite, cu un cuvânt grecesc, biblion; și practica yoga plus zen. Iar în simetrie, citez trei surse la care mai făceam apel, cei trei M fără de bătrânețe: folcloristul Marian, înțeleptul Maimonide, tratatul Mumonkan”.

Desprinzând aceste cuvinte din volumul prozatorului Vasile Andru, *Viață și semn* (Ed. Cartea Românească, 1989), ne dăm seama, dincolo de un anume accent de superbie, de caracterul puțin obișnuit al materiei ce ne-o oferă. Nu e o carte de „confesiuni” de literat, aflată în perimetrul atelierului ca atâtea altele, ci o abordare a unei ample problematice umane, la intersecțiile unor discipline (și practici) foarte variate, într-o tentativă de sinteză livrescă și existențială (spirituală, căci se invocă mereu „trăirea”, „fiorul”, „emoția” drept valori supreme). Poziția literară și chiar cadrul habitual al eseului sunt depășite cu mult în sensul unei cuprinderi de spații aproape nehotărnicite, al unei posturi a nediferențierii generoase, coresponzând unui moment în care specificul estetic simte ispita unei conexiuni generale culturale, și antropologice, în care excesivele specializări, decantări, purisme sunt înlocuite de un flux primar al amalgamării.

O undă de „primitivitate” regeneratoare, evident, pe un palier de avizată conștiință modernă, bântuie aceste pagini. O sănătoasă atracție retro îl îndeamnă pe autor să facă înapoi câțiva pași, pentru a îmbrățișa cu privirea o perspectivă cât mai largă. Bontonul delimitărilor, al abordărilor consfințite, comode, e devansat în favoarea unor asociații în bună parte insolite, tulburătoare. „Biblionul” onest însușit apare întors cu fața spre originile sale, spre zonele sale inițiale (nu o dată chiar inițiatice), de un rafinament și de o profunzime ale căror chei le ignorăm. Altfel spus, e o încercare de coordonare a unor factori mai vechi și mai noi de spiritualitate și civilizație, printr-o strădanie de impersonalizare, printr-o situare într-un plan purificator, în direcția îndemnurilor tânărului Mircea Eliade: *„Încercați să nu vă gândiți la voi. Să vă transformați în potire în care să se adune altă viață, mai plină, mai umană. Când aveți de făcut un lucru, gândiți-vă la ceea ce trebuie făcut, nu la cine îl face. Ignorați cu furie fructul actelor voastre. Să nu vă intereseze dacă un lucru e apreciat, e recompensat, e premiat. Treceți peste el îndată ce l-ați făcut. Revenirea la elementaritate, la arhaic, e o formă de soluționare a crizei romantice, recurente, a eului”.*

Apelând la folclor, la tradițiile ezoterice, la tehnicile psiho-somatice orientale, Vasile Andru năzuiește la o reconstituire armonioasă a ființei. Interesul pentru cultura originală reprezintă pentru autor o manieră de a lupta împotriva orgoliului, a egolatriei, care nu-i lipsesc, ca oricărui modern. Aspirația sa e lepădarea de sine,

adică apărarea de inanități. În ce măsură izbutește? Oricum, țelul său înalt moral capătă o tonalitate patetică, ale cărei rezonanțe străbat întreaga scriere și rămân în memoria cititorului ca o notă paradoxal individualizatoare:

„Cred că toate dezastrele umane au venit din orgoliu sau din idolatrie. În tinerețe, când primești multe lecții zadarnice, un prieten mi-a spus că l-am asuprit prin propoziții și răspunsuri orgolioase. A fost o ceartă. Treptat am înțeles că a fi puternic înseamnă a nu-i asupri pe alții”.

Impersonalizarea pe care o vizează Vasile Andru se împlinește mai presus de toate prin mijlocirea unor modele sapiențiale ori (fapt distinct) de „înțeleptire”: *„Sapiențialul înseamnă Mai-mult-decât-cultural. Este începutul unui proces care conduce spre înțeleptire”.* Ele sunt căutate prin suspendarea a ceea ce autorul *Oceanografiei* numea „*timpul personal*”, adică acel „*interval dintre întâmplări care ne creează cele mai mari suferințe și a cărui memorie ne dă o contemplație tristă a existenței*”. Cu alte cuvinte prin sustragerea de sub regimul diacronic, prin intuirea unei alte eternități „*decât eternitatea timpului, a istoriei*”, când „*trecherile*”, „*schimbările nu mai dor*”.

Scriitorul se străduiește a se pune la nivelul de meditație și sensibilitate al unui ins arhaic, adică atemporal (căci trecutul îndepărtat se atemporalizează, devine categorial prin indefinit, prin mister). El citează diverse paradigme de o simplitate înșelătoare, în transparența căreia s-au dizolvat tâlcuri adânci. Timbrul său ni-l reamintește pe cel al lui Petre Pandrea din *Poemul vieții*. De pildă, în eseu *Haosul și ordinea zilelor*, Vasile Andru spune:

„Un om care s-a împărțit în etape de câte 25 de ani. Întâi au fost formarea și informarea și învățarea codurilor sociale. A doua etapă a fost vârsta datoriei sau vârsta plăcerilor: căci datoria este masca protocolară a plăcerii: dragoste, familie, copii, rang social, ascensiune, afirmare. În a treia etapă, datoriile fiind împlinite, copiii devenind adulți și fiind puși la adăpost, slăbesc legăturile sale cu familia; și, în paralel, i se intensifică preocupările spirituale. Acestea devin tot mai ample, cuprind treptat tot timpul și tot orizontul său”.

Sau această butadă amară, de o persistentă semnificație:

„Elie Wiesel povestește o parabolă: Într-o cetate păcătoasă, a ajuns un om drept. El a început să strige și să-i îndemne pe toți la dreptate. Anii au trecut, el a îmbătrânit strigând dar n-a reușit să schimbe pe nimeni. Într-o zi un tânăr i-a spus: «Nu vezi că de mulți ani strigi adevărul degeaba, ai îmbătrânit strigând, dar n-ai schimbat pe nimeni în bine? Nu te-ai săturat de acest eșec repetat?». Înțeleptul a răspuns: «Important este, totuși, că n-au reușit ei să mă schimbe pe mine în rău»”.

Deși parabola sau anecdota subtilă (arhetipuri epice) divulgă fața obiectivă, cvasianonimă sau anonimă de-a binelea a „*înțelepciunii*”, comentariul personal intervine spre a degaja semnificațiile mai puțin limpezi care îi pot îmbogăți sfera:

„În textele clasice există o sută de parabole pentru a explica ce înseamnă **imperium caeleste**. Pentru antici, **imperium** nu înseamnă doar hotărnicie teritorială; inițial a însemnat «putere mare». Mai aflăm că acest «imperium» ne străbate, ne impregnează. Dar trebuie revelat în noi. Cum? Azi presupunem că este o totalitate a întinderilor din om; un întuneric lăuntric adus la lumină sau transformat în combustibil cumplit. Sumă a zece straturi de memorie. Lumină, au zis cei ce nu iubesc abstracțiunile. Spuneam: pentru cei mai mulți, vestibulul «împărăției» este mai important decât «împărăția». Cei care au fost acolo știu asta: toate veștile despre împărăție vin numai din acest vestibul. Pentru că restul nu are cuvânt”.

Din punct de vedere stilistic, apare înclinația autorului spre tratarea diafană, spre finețurile chinezești. Tradiția al cărei duh și-l asumă cu feroare subțiază culorile, dă liniilor subtilitatea ingenioasă necesară imaginilor memorabile. Chiar o anume mondenitate (ton amabil-ironic) se insinuează, tot ca o răsfrângere a vechimii, a experienței, a rodării:

„Prin anii șaiszeci, se înfiripa un curent de relansare a limbii latine, la noi și pe glob; unii cărturari o numeau «limbă vie», iar profesorul Țibu, la Rădăuți, când intra în clasă se adresa elevilor săi în latinește, firescul său convingea. Într-o zi el ne-a spus: «N-aș vrea ca latina să moară de mâna mea». Ne-am privit mâinile, el a surâs”.

Sau câte o „rețetă” a eficienței, fantasmagorică, incontrollabilă în grația sa jucăușă:

„Vrei să lungești ziua cu o oră? Ne întreba învățatul Abhyasanan. Adică, în timp ce semenii tăi au zile de 24 de ore, tu să ai zile de 25 de ore? Noi aprobam. Ne sclipeau ochii și aprobam. Cine n-ar vrea să aibă zile de 25 de ore! Secretul lui Abhyasanan era ca, zilnic, odată cu treburile de rutină ale spălatului pe ochi și ale salutului soarelui, să introduci 10 minute de dinamică mentală. Aceste 10 minute vor avea ca efect o economie mentală spectaculoasă”.

Ca și: „Rezonanța unei silabe face cât lectura unei cărți. Aum. Vibrațiile silabei fac cât cartea profundă și ne umplu mintea cu o bibliotecă”.

Sau evidențierea poemătică a unor paradoxuri: „Un maestru zicea: Eu spun elevilor mei că, dacă au de străbătut un drum de 1000 de kilometri, jumătatea drumului se află la kilometrul 999!” Și această fantastică povestire in nuce, amintind de un Dino Buzzati:

„Diana îl întreba pe arheolog: La ce servește bazinul din mijlocul arenei? Iar el răspunde: Interesantă întrebare. N-am găsit-o nicăieri, în toată bibliografia de specialitate. Toți care au analizat acest amfiteatru (mai ales istorici români și italieni) au crezut că știu la ce servește, și ca atare nu s-au întrebat la ce servește. Bănuiesc că și Nicolae Iorga, și Daicoviciu bătrânu' credeau că știu la ce servește, ca atare nu și-au pus întrebarea. Și totuși la ce servește? Insistă Diana. Arheologul:

Nu vom ști niciodată. Era probabil un lucru foarte cunoscut, așa că nimeni n-a atestat, nici măcar aluziv, folosirea lui”.

Sau, în fine, următoarea epigramatică notificare a delicateții delirante: *„Observație zen: Cele 90000 de gesturi delicate sunt expresia conștiinței de a fi”.*

Și, totuși, câteva contradicții subminează această bogată arborescență de notații docte și imaginative, vădind un elan disciplinat, căutând cu bună credință a se supune canonului smeririi. Contradicții, s-o spunem din capul locului, care țin de factura spiritului modern și de care scriitorul nu poate fi făcut direct răspunzător. Nu ne îndoim, de altminteri, că el a meditat și va mai medita asupra unor atari chestiuni de interes general, ce i-ar putea, eventual, amplifica substanța eseisticii viitoare. Mai întâi e vorba de însăși funcția scrisului, care pe de o parte este obiectivare, înscriere în fluxul lucrurilor ce rămân în afara noastră, expiator ca orice meserie producătoare de bunuri, iar pe de alta e subiectiv, pepinieră a egocentrismului, a prezumțiilor, a hybrisului. Între ceea ce se poate numi latura de „mîntuire” a actului scriptic, și cea impură, demoniacă (relevate de la, să zicem, Kierkegaard până la, să zicem, Julien Green și François Mauriac) se instituie o tensiune pe care o exploatează, în orice caz, în mai largă măsură scriitorul decât experimentatorul „revelației”, al „iluminării”, cel ce caută chietudinea desăvârșită. Ori, spre a ne folosi de înseși cuvintele lui Vasile Andru, scrisul ține, principial și în dozaje schimbătoare, atât de „civilizația culpei”, cât și de cea a „iluminării”. Fenomen de verbalizat, trăire mistuitoare, extatică, aceasta din urmă e stânjenită de coabitarea cu încordarea individualizantă a scrisului, cu „necurata” tentație a acestuia de autoritate, expansiune, monopolizare. Dat afară pe ușă, prin declarații vibrante și prin profesii de credință, orgoliul nu se întoarce oare pe ușă, într-un domeniu în care se manifestă impulsul luciferic al înlocuirii lumii date cu o alta, vizionară?

În al doilea rând, apare în cartea de care ne ocupăm (și aici implicarea auctorială ni se pare cea mai mare) un amestec de inefabil și de pozitivism, de factori ai „spiritului” și ai „științei”. *„Ceea ce nu poate fi măsurat nu încapă în științe; se dă la margine, se amână, se îngroapă”*, admite Vasile Andru, dar în realitate reflecțiile sale cerebrale bine consolidate îl îndeamnă la o mixtură prin care respiră o secretă neîncredere față de irațional. O seamă de concepte elocvente în acest sens îi constelează textele: holografie, acroatic, sinectic, black-box, sofrologie ș.a. Datele vieții interioare par a fi împinse cu orice preț pe fâgașul unei concretizări scientizante, puse în situația de a pactiza cu o terminologie recentă, dar nu chiar foarte recentă. Prin fața enigmelor ultime se scutură ispita unei „rezolvări” ce le-ar preface în pseudoenigme:

„Inteligența presupune concentrare de potasiu în creier; potasiul este beta-radioactiv și emite antineutrini. Oare procesele psi, oare fenomenul de telepatie să aibă ca suport material emisia de antineutrini? Oare materia enisică, enigmatică să

*fie în funcție de potențialul beta-radioactiv al creierului?” Sau această glosă în limbaj medical, căreia i s-ar putea imputa căderea în momentul istoric ce nu se vede decât pe sine, formulându-și un specific discutabil: „*Tulburarea psihică numărul unu a acestui secol pare să fie inadaptarea emoțională (vezi F. Alexander, Th. Franch). Tinde să se accentueze un conflict interior între **egoism** (rivalitate, competiție acerbă, agresivitate) și **umanitarism**. Sortit la inadaptare emoțională prin stimulare negativă, un om poate ajunge în pragul nevrozei”.**

Așadar, o fascinație nomotetică, îndeajuns de rar întâlnită la o personalitate de tip artist și putând fi interpretată ca un exces în felul său. Nu încapă îndoială că în astfel de circumstanțe, eseistul poate fi atacat din ambele flancuri. Pozitiviștii îi pot reproșa fantezismul, divagația, „naivitatea” unor propoziții (așa cum s-a și întâmplat sub condeiuul unui comentator din revista *Cronica*), nesesizând faptul că tocmai propozițiile incriminate drept „naive” sunt aci și cele mai substanțiale. Iar spiritualiștii îi pot obiecta concesiile făcute unor „tehnici”, unor „metode” și unui lexic ce ar impieta asupra esențelor sufletești (obiecție ce de asemenea s-a și produs) cum sesizează autorul însuși când scrie: „*Antonie Plămădeală respinge termenul «optimizare umană», or, viața spirituală, susține dânsul, trebuie scoasă complet de sub incidența tehnicilor”.*

Desigur că lucrurile sunt complexe și că un intelectualism acut precum cel al lui Vasile Andru intră în impact cu preceptele de bază ale doctrinei zen, de la care, parțial, se reclamă. Cunoștințele reprezintă forme de achiziție, de acumulare, incompatibile cu dezbărarea de posesiuni, cu „dezgolirea” profesate de zen (cf. D. T. Suzuki). Creștinismul și-a exprimat, la rândul său, dezaprobarea față de „excesul” de „învățătură”, în care vedea o sursă a trufiei, a diferențierii nelegiuite (Francisc de Assisi îl muștra pe un tânăr monarh pentru dorința sa de a avea o carte religioasă personală). Unele practici yoga merg și mai departe, stipulând depășirea „hățișului confuziei” produs de cunoștințele curente, nepăsarea totală față de tot ce ai auzit, auzi și vei auzi, starea de „buimăcire”: „*Când mintea, buimăcită de revelație, îți va sta neclintită și decisă în meditație, vei dobândi yoga”.* Dar Vasile Andru nu e un yogin fidel! Omul modern din el ține a-i afirma prezența pedalând pe „*claritatea mentală deplină*”, deci de un factor ce pare identificabil cu o rațiune „*îmbunătățită*”, capabil a consola individul mediu de absența ori întârzierea „*iluminării*”. Totul formulat degajat, defel extatic, *cum grano salis*:

“*Până la iluminarea sau în așteptarea ei, există ceva pentru fiecare; ca nimeni din cei vii să nu rămână în pagubă, să nu fie exclus. Există acele praguri, acele șanse: morala, trăirea spirituală, claritatea mentală deplină. Trei trepte premergătoare. Pentru oameni acestea sunt mai importante decât iluminarea. Acest teren de germinare încredințat nouă”.*

Pândită și iscodită la răspântiile tulburi ale categoriilor conștiinței și afectelor, revelația e tratată până la urmă cu o circumspecție politicoasă:

“Codurile revelației (stând la interferența tulbure a energiei subtile cu verbalul; la interferența între presemantic și cuvânt) au avut totdeauna ceva arbitrar, ceva de poezie. De aici dificultatea unui obiect al Revelației”.

Tocmai la acest prag al compromisurilor inteligente între transverbal și numit, între incognoscibil și cunoscut, între mistică și rațiune, Vasile Andru își afirmă poziția proprie, deschisă orizonturilor culturale, etic echilibrată, la distanță de fanatisme, de atitudini intenabile. Atât deschisă istoriei, față de care încerca pe alocuri a lua distanțe, încât evidențiază un topos al interferenței rodnice dintre contemplație și revoluție: *„mica insulă Solentiname, în Nicaragua. Experimentul Solentiname. Locul unde poetul și gânditorul Ernesto Cardenal a organizat, în 1966, o modestă comunitate rurală de oameni trăind în elevație și muncind pământul. Vânași de dictator, contemplativii agricultori iau arma în mână, se raliază mișcării de eliberare, participă la răsturnarea lui Somosa în 1979. «Contemplația ne-a disciplinat politic», zicea Ernesto Cardenal. O școală a înțelepciunii devine o școală a conștiinței integrale”.* Cuvinte ce pot constitui una din multiplele concluzii ale lecturii acestui plin de miez și fermecător, cu adevărat, excepțional volum.

(„Viața Românească” nr. 3/ 1990)